

ДРАГАН ЛАКИЋЕВИЋ

КАМЕН ИСКАЗА

Уредништво Летописа (увод): *Иако се вероватно с њравом може рећи да свака генерација људи, од Француске револуције наоамо, има уџисак да живи у револуционарним временима њосле којих ниџија више неће биџи исџо, можда не би било лоше, експериментна ради, замислиџи да је са наџом генерацијом заисџа џако. Овај експеримент џе моџивисан џокуџајем да замислимо како ће џоезија изгледаџи у временима која долазе.*

Драган Лакићевић (одговор на увод): Револуционарне епохе натуриле су више спољне, политичке прилике и спољни налози него што је револуционарност била унутрашња потреба генерације или епохе. Не само поезија као таква, већ и песник природно тежи новини, оригиналности, па и револуционарности – идеја, стила, песничког поступка. У исто време, песника негде привлачи класичност: он жели да је близак прецима и претходницима... У нас је, макар колико ми памтимо, тим тежњама више управљао неко други – споља – неголи песник – сам собом.

Част изузецима. Ти изузеци одиста су били револуционарни, иако ништа нису укидали, нити захтевали да их прате следбеници, што постаје правило код политичке револуционарности поезије и књижевности уопште. Но, из сваке револуционарне епохе изишао је макар један песник, док је заборављање таласа и група, следбеника или епигона трајало краће или дуже.

У стабилнијим временима генерације су биле прегледније, лакше их је било уочити. Око наше генерације будућност ће имати и књижевноисторијских и поетичких дилема и питања. Зато наша генерација има толико смерова ка будућности и толико схватања будућности (поезије).

Ако смо ми почетак будућности наше поезије настале после Другог светског рата, онда ћемо тешко предност дати превратничкој поезији Миодрага Павловића и Васка Попе у односу на нереволуционарне и мање превратничке песнике какви су били Десанка и Раичковић. Или, у нешто млађој генерацији, да се одређујемо за одиста аутентичне појаве Миљковића, Бранислава Петровића и Бећковића у односу на традицији ближе песнике какви су били Симовић, Ракитић, Ерић, Ного... Прве ојачава Новица Тадић, друге Ђорђо Сладоје... Надреалиста, неосимболиста, сигналиста, пост-модерниста – једва се ко сећа. (Има ту, у оба низа, још добрих имена и одличних песама, поменућемо их на другом месту.)

С нама, нешто млађима, биће још теже, јер ми ни по чему нисмо прегледни. За разлику од претходника, ми немамо систематских издавача, систематске критике, систематске периодике... У том хаосу, јагми за признањима и непрегледној графоманији биће се тешко разабрати – много је моде и политике. Опет ће нада бити у оног једног читаоца, којег описује Раичковић: „Ја не пишем ово за тебе и њега / већ за *оног* што ће доћи после свега... Шта ће после ових речи баш он рећи.” Он је једина наша узданица – тај читалац/ тумач. А он ће бити сваком од нас онакав каквог смо заслужили.

Чини се да са развојем инјернејта и његовим ширењем постојеће је уочљиво да се књижевности полако сели на сајбер просторе. Када је у ијтању проза, по селидба је довела је до настајанка нових жанрова (твјијер проза), нових начина писања (инјерактивна проза) и читања (хијертекст), као и до нових комбинација читања и писања (фан-проза). Да ли ће у тој ирелазу/селидби у нове, виртуелне просторе поезија остати исти, или ће се, и у ком смеру, променити?

Мењаће се свакако и то више него што ми умемо да сагледамо, јер не можемо доживети да се нека промена усвоји или сама од себе уруши... Од интернета поезија има више користи него штете: свако може у џепу да држи библиотеку и да одмах, где год се затекао, види како тачно гласи она строфа из „Зимске идиле”: „Око њих јагањци блеје и звонца сребрна звоне...” Али тако брзо неће моћи ни да чита, ни да мисли, ни да говори. А поезија ипак неће ускоро моћи да напусти речи, језик, синтаксу, рецитовање...

Поезија на екрану дуго ће бити инвалидна, поготово за тумачење. Допринеће површности, техничкој и статистичкој димензији читања, на штету дубљег и тананијег увида у текст и његов музички ниво... Институционалност и селективност поезије на интернету налазе се пред великим искушењима... Да ли ће интернет служити

поезији или поезија интернету? Код нас Срба за пола века човек још више служи телевизији него телевизија човеку...

Поезија ће се, мање или више, свесније или несвесније, прилагођавати – добрим делом то се већ догодило. Има и одолевања, мање или више свеснога.

Интернет не би угрозио књигу да је није угрозило време: друштво, начин живота, школа, васпитање. (У најновијој архитектури становања није предвиђена полица за књиге у дневном боравку... Сви су се преселили у град, а станови су мали да у исто време приме и књиге и тридесет пари чизама...) Но, мени се чини да ће свако чинити и читати шта воли – неко мање неко више, у овом или у оном друштву и облику. Уколико нећемо да лажемо (ако смо плаћени, или не знамо...), ујединићемо се само око једног: шта је велика светска песма, рецимо Поов „Гавран”, или Јесењинов „Црни човек”. Они што се залажу само за једну или само за другу од ове две песме већ су искључиви – њима управља поетика-политика, а не поезија – „одвећ лепа да се свиђа сваком / одвећ горда да би живела за друге”.

Могли бисмо рећи да је модерна проза – истраја за немогућом прозом. Сличан иути је имала и модерна поезија. Она је настојала да уиошреби песнички материјал који до иада није иосиојао или кога поезија иреиходних времена није могла да савлада и иоичини себи. Да ли савремена поезија има шансе да песнички савлада грађу коју јој иружа савремени свети (ипроизводе културне индустрије, доминацију финансијског сектора и Силицијумске долине, иоси-хуманизам и иосидемократију), или ће се сконценитрисаити на ио да оивеа оно иио ираје?

„Песнички материјал који до тада није постојао” проналазио је своје песнике исто колико и песници свој материјал. Потрага за материјалом често је била самој себи сврха, мада има одличних примера – кад су песници успели и у проналажењу и у употреби свог материјала... Откриће материјала за поезију равно је рођењу песника... Материјал пак може бити од различитих врста: језичких, тематских, духовних... Грађа коју „пружа савремени свет” није одскора у песничкој радионици: одавно је било покушаја да се она транспонује у песнички текст и значење, понекад је успело: грађа се претопила у поезију. Тако би могло бити и сада, односно у будућности. Неки појмови, предмети, речи, спочетка непојмљиви у песничком тексту, могу да у новом и аутентичном контексту добију значење песничког средства. Ту треба и среће и дара, као и увек... Певаће се о оном што траје, а траје трепет човековог ума и

бића, језика и ритма, поготово они трепети који „покрећу” човека „културне историје” и „финансијског сектора”: страх и сан на једној, радост и љубав на другој страни... Ту негде је и Бог – над војскама, старим и будућим.

Пишући свој ђодемички ђтекст о ђесничкој линији од Поа до Валерија, Т. С. Елиот је ђредсказао да линија ђоезије коју одликује радикална ђоеђичка самосвесђ, оличена у чђстој/ађсолуђној ђоезији, након Валерија „више не може да буде од какве корђсђи будућим ђесницима”. У сличном кључу могуће је ђосђавиђи ђиђање о корђсђи од елиотђовске линије у ђоезији. Да ли ђоеђичка самосвесђ и ђтрадиђија у елиотђовском смислу ђе речи, јесу, јођ увек, од корђсђи ђосђ-ђосђмодерним ђесницима?

Постмодерним песницима све је од користи – и кад су под дејством свога дара постали постмодерни, и кад су имали намеру да буду постмодерни... Задржао бих се на речи „корист”, која је, можда, код постмодерних писаца примеренија него код других... Од сваке „линије” има користи, јер има задовољства: претходника, ослонаца, открића. Једна од главних користи у поезији је слобода. И то слобода да се буде смео у инвентивности и иновативности, као и у артикулацији старог у новом и личном... „Поетичка самосвест” уродила је плодом као и остале „самосвести” – како кад, како где, од много покушаја – понеки... Али су у већој кризи критика и рецепција него поезија.

Један од лајђмођива размиђљања о ђоезији јесђе смањивање броја чђђалаца, или бар чђђалаца ђђђамђаних збирки ђоезије. Шђђа је разлођ овом ђренду и да ли он и на који начин ђоврађно делује на сђварање ђоезије?

„Смањивање броја читалаца” захтева анализу и потом одговор више културолошко-социолошких дисциплина, па и савест књижевних делатника: песника, тумача, професора, уредника периодике и издаваштва. Ту нико није невин – свако је допринео проблему, иако ће сви рећи да је реч, пре свега, о времену и друштву... Нестали су ауторитети у свему, па и у поезији... Нешто се догодило у потребама читаоца за поезијом и у схватању тј. доживљају поезије. Али се нешто догодило и с поезијом, односно с њеним деловањем на читаоца новијег доба...

Ако се у толикој мери мање читају штампане збирке поезије, тешко је веровати да се много боље чита и остала поезија – у периодици, или у електронској форми... Песма се, ипак, пева: чита

наглас, рецитује, зна напамет... А ако човек мисли брже, срачуна-тије, прагматичније, па му није стало до песме, морао би да потра-жи помоћ негде другде...

Ако би се пажљиво изучавало, могло би се доћи и до хроно-логије овог случаја, а ми који, као старији, више памтимо, лако бисмо својим сећањима илустровали ту хронологију... Важније и компликованије питање је како то нечитање поправити. Има више идеја, али би се оне морале испробати, уколико за то има воље, потреба и простора (пре свега медијског и финансијског).

Не знам ниједног доброг песника који је срећан што се више чита на интернету него у штампаним књигама. Кад ће се он поја-вити, остаје да се види.

*Једна од најјачих метафора књижевности је одломак из Књи-
џе о Јову у којој Јов каже: „О кад би се написале ријечи моје! кад
би се сјавиле у књигу! Писаљком звезденом и оловом на камену
за вјечни спомен кад би се урезале!“ Да ли савремени песник још
увек тежи да исписује речи урезане у камен, или се мири са суд-
бином да је оно што записује ближе писању гранчицом по песку?*

Писање гранчицом по песку јесте метафора. Та слика се не може заборавити – то нестајање слова-смисла. А све што се дожи-ви/упамти макар један трен, рецимо један зрак, већ се урезује у стену уметности. Све што вреди урезано је у камен исказа. Тај камен је свеобухватан: меморија, душа, књига, лектира, време. Од библијских времена и од антике човек се није ни поправио ни по-кварио толико да му поезија више није потребна. Само „сном је човек успаван тешкијем”, а може се пробудити једино сам.

ДРАГАН ЛАКИЋЕВИЋ

ИМА ДАНА

*Има дана
Када све може бићи њесма*

*Правилник Тенискоџ клуба
И њрк њса луњалице
Кроз зимски њејзаж сњароџ њарка*

Ињчекивање некоџ ко неће доћи